

האם מותר לאכול ג'לטין?

הרב מרדכי וולנוב

הקדמה

ג'לטין¹ (נקרא גם מקפית או גלדין) הוא חלבון קרישי המופק מעצמות בעלי חיים ומעורותיהם. הוא מופק בעיקר מבקר, חזירים ודגים. הג'לטין משמש חומר מייצב בתעשיית המזון². בעבר הג'לטין הנפוץ ביותר היה ג'לטין המופק מעצמות. כיום השימוש הנפוץ ביותר הוא משומן חזיר ומעורו.

כ-44% מן הג'לטין מופקים מעורות חזירים, כ-28% מהג'לטין מופק מעורות נבלות וטרפות, כ-27% מופק מעצמות של נבלות וטרפות וכ-1% מדגים ומבהמות שנשחטו כדת וכדין³ בנוסף לכך, יש ייצור ג'לטין מדגים כשרים ומדגים לא כשרים. שימוש בג'לטין המופק מבהמות שנשחטו כדת וכדין כמעט שאינו קיים. השימוש העיקרי של הג'לטין הוא בעיקר במוצרים כדוגמת מוס, קרם בוואריה, פנקוטה וקרמים נוספים. כמו כן, הוא המרכיב העיקרי בייצור מקפא (ג'לי) למאכל. כמו כן, הג'לטין משמש לייצור כמוסות (קפסולות) לתרופות.

א. הבעיות ההלכתיות בשימוש בג'לטין

1. 'מעמיד'

באופן כללי, כאשר יש לנו תערובת של מאכל מותר עם דבר אסור, המאכל המותר אסור כל זמן שאין במאכל פי שישים נפח כנגד האיסור, אולם כאשר יש פי שישים במאכל המותר כנגד הדבר האסור, המאכל מותר באכילה⁴. יש מקרים היוצאים מכלל זה, ובהם מחמת חשיבותו של הדבר האסור הוא אינו בטל אפילו באלף. אחד המקרים הללו הוא כאשר הדבר האסור 'מעמיד' את הדבר המותר. לדוגמה, מאכל הנמצא במצב צבירה נוזלי אפשר להעבירו למצב צבירה מוצק על ידי הוספת חומר כמו אנזימים, חלבונים וכדומה. תהליך הגיבון של כל הגבינות נעשה בעזרת אנזים בשם 'רנט'. בעבר הוא הופק בעיקר מקיבות בעלי חיים. כיוון שבתעשיית האנזימים מתבססים בעיקר על קיבות משחיטה

1. במאמר זה לא נעסוק בג'לטין המופק מן הצומח, כיוון שאין בו בעיית כשרות.
 2. יש לציין שהחומר הנקרא ג'לטין מופק דווקא מן החי. חומרי הקרשה מן הצומח או מן הדומם נושאים שמות שונים, כגון 'מתחלב', 'מייצב', 'אימסיפייר', 'גומי ערביק', 'אגר אגר', 'צלולוז' ועוד.
 3. מידע זה אינו משנת תשע"ג אלא כמה שנים לפני כן, יתכן שכיום יש שינויים קלים משום שיש מקומות החוששים ממחלות המצויות אצל בע"ח כגון 'הפרה המשוגעת' וכדו', ומשום כך מעדיפים שלא להשתמש בג'לטין המופק מן החי.
 4. שו"ע, יו"ד סי' צח סעי' א.

שאינה כשרה, עולם הכשרות היה צריך ועודנו צריך להתמודד עם השאלה האם גיבון בקיבת בהמה לא כשרה הוא כשר.

השו"ע⁵ דן בסוגיה זו וקובע: 'אבל המעמיד בעור קיבת נבלה, וטריפה, ובהמה טמאה, אוסר בכל שהוא'. והרמ"א הוסיף ביאור על פי המובא בבית יוסף⁶: 'משום דדבר האסור בעצמו, ומעמיד, אפילו באלף לא בטיל'.

מפסיקה זו של השו"ע אפשר ללמוד לעניין כל חומר גלם שגורם 'להעמיד' מאכל נזלי – אם מקור חומר זה אסור, המאכל אסור באכילה והאיסור אינו בטל. מכאן אפשר לכאורה להסיק שג'לטין המופק מחיות טמאות או מבהמות טהורות שנשחטו שלא כדת ישראל ו'מעמידים' בעזרתו מאכל, המאכל אסור באכילה. אך כיוון שאת הג'לטין אפשר להפיק גם מעצמות הבהמה, יש לברר האם עצמות של בהמה טמאה אסורות באכילה.

ב. טעמים להיתר אכילת ג'לטין

1. דין העצמות

הראשונים נחלקו מה הדין במקרה שחתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות נפלה לקדרה של היתר – האם העצמות של החתיכה האסורה אסורות, כדין הבשר עצמו, וצריך שיהיה שישים בהיתר כנגד החתיכה עם העצמות או האם העצמות של החתיכה אינן אסורות, מצטרפות לחלק המותר בתבשיל ויכולות לבטל את החתיכה האסורה. דעת הרשב"א⁷ והר"ן⁸ שעצמות האיסור אינן אסורות ומצטרפות להיתר לבטל את האיסור. הר"ן (שם) ביאר שהעצמות אינן נחשבות לאיסור רק כאשר הן יבשות, אבל אם יש בהן מוח או שיוצאת מהן לחות מחמת רכותן, הן אסורות.

לדעת הרמב"ן⁹ וה'טור' בשם 'יש אומרים'¹⁰ יש לאסור עצמות איסור גם כאשר העצמות יבשות ואין בהן מוח ולחות. הרמב"ם¹¹ פסק:

5. שו"ע, יו"ד סי' פז סעי' יא.

6. ב"י, יו"ד סי' פז.

7. תורת הבית הארוך, בית ד שער א, ו.

8. ר"ן על הרי"ף, חולין לה ע"א, ד"ה גרסי'.

9. מובא בר"ן שם.

10. טור, יו"ד סי' צט.

11. רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פ"ד הי"ח.

האוכל מנבלה וטריפה, או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרנים ומן הטלפים ומן הצפרנים של עוף ממקומות שמבצבץ משם הדם כשיחתכו ומן השליא שלהן אף על פי שהוא אסור ה"ז פטור מפני שאלו אינן ראויין לאכילה ואין מצטרפין עם הבשר לכזית.

הפוסקים נחלקו בהבנת שיטת הרמב"ם. ה'מגיד משנה'¹² סובר שמקורו של הרמב"ם מברייתא המובאת בגמרא בחולין:¹³ 'העצמות והגידין והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות'. והטעם מפני שאין בהן לאו של נבלה. ומראיתו משמע שאף שאין העצמות מצטרפות כדי לטמא טומאת נבלות, מכל מקום, הן מצטרפות לטמא טומאת אוכלין, ומשמע שיש עליהן שם 'אוכל'¹⁴. אך ב'שו"ת אחיעזר'¹⁵ מוסבר שהרמב"ם מדבר על עצמות שיש בהן מוח או עצמות רכות שיש בהן לחות, אבל בעצמות יבשות וקשות אפילו איסורא ליכא. ולפי דברי 'האחיעזר', נמצא שדעת הרמב"ם היא כדעת הר"ן והרשב"א.

השו"ע¹⁶ פסק, כדעת הרשב"א והר"ן, שעצמות האיסור מצטרפות עם היתר לבטל את טעם החתיכה האסורה, ומכל מקום, המוח שבעצמות מצטרף עם האיסור. הרמ"א שם הביא את דעת ה'אור זרוע'¹⁷ שיש להחמיר ולא לצרף את עצמות האיסור להיתר לצורך ביטול האיסור בשישים. הש"ך¹⁸ ביאר את דעת הרמ"א שכשם שאין העצמות מצטרפות להיתר, כך גם אינן מצטרפות לאיסור. ה'פרי מגדים'¹⁹ הקשה – אם אין העצמות מצטרפות לאיסור, מדוע אינן מצטרפות להיתר? ותירץ – כדי שלא יטעו להיתר את העצמות כאשר הן תתבשלנה עם הנבלה בלבד. אחר שהרמ"א הביא את דעת המחמירים, סיים כך: 'ובמקום הפסד יש לסמוך אמקילין ומתירין כי כן עיקר'. נמצא שגם לדעת הרמ"א, הדעה העיקרית היא דעת המתירים. גם בדעת המחמירים שהביא לא נראה שהעצם אסורה מחמת עצמה, אלא שמא יטעו ויתירו אותה כאשר התבשלה עם האיסור בלבד.

12. שם.

13. חולין קיז ע"ב.

14. עיין בשו"ת ציץ אליעזר, ד, בפתיחה הערה ג.

15. שו"ת אחיעזר, ח"ג סי' לג אות ה.

16. שו"ע, יו"ד סי' צט סעי' א.

17. פסקי עבודה זרה סימן רעז

18. ש"ך לשו"ע, שם, ס"ק ב.

19. פמ"ג על שו"ע, שם, שפתי דעת, ס"ק ב.

הרב יחזקאל אברמסקי²⁰ סובר שמעיקר הדין, כאשר הג'לטין מופק מעצמות יבשות לחלוטין, אפשר להתירו, אולם הוא קובע שצריך להיזהר מלהורות היתר למעשה, וזו לשונו:

אמנם כן להלכה לא נראה בזה איסור, אבל למעשה יש להתישב אם לא יכשלו על ידי הוראת היתר בדבר זה, אלא הטועים והמטעים את אחרים באמנם שדיני התורה מקבלים שינוי כפי חפץ הרבנים ומורי הוראה בישראל.

הלא הדזשעלטיין (ג'לטין) בגלל שלא עמדו על מהותו ומחסרון ידיעה את אופן עשייתו, היה מקובל עד עתה בפי כל כדבר האסור, יען וביען שהדבר היה גלוי וידוע, שבעיקרו הוא בא מעצמות נבלה וטרפה, ומחסרון ידיעה יש שהוסיפו עוד ואמרו שעצם החומר של הדזשעלטיין הוא בשר המח שבעצמות. ואין זה פחד שוא אם נחשוש שהוראת היתר בדזשעלטיין תחזק את הדעה המשובשת הנפוצה כל כך בדורנו בזדון ובשגגה שהאיסור וההיתר הוא בידי הרבנים כחומר ביד היוצר. ועל כגון זה נאמר ביומא (דף מ' ע"א) אל תתנו מקום לצדוקים לרדות שיאמרו לפי רצונם הם עושים הכל (רש"י שם), וזה לשון רבינו חננאל במסכת שבת (קלט ע"א) ומהא שמעינן שאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להן המסורין לעם הארץ אין אדם רשאי להורות להן להיתר אלא יחמיר עליהן לאיסור.

על אף שמעיקר הדין נראה שעצמות יבשות, אין בהן איסור, מכל מקום, יש בעיה נוספת שיש לדון בה. בשלב הראשון של תהליך ייצור הג'לטין יש לנקות את העצמות מחומר הגוף (עור, בשר וכו') הדבוקים בהן. הניקוי נעשה פעמים רבות במים חמים. תהליך זה גורם שטעם הבשר הדבוק בעצם וטעם מוח העצם נבלעים בעצם, ואף לאחר שמפרידים את העצם ומייבשים אותה, עדיין נשאר בה טעם איסור בלוע ודין העצם הוא כדין כלי שבלוע בו איסור, שאין להשתמש בו בלא הכשרה. אך עם כל זאת, יש הסוברים שהטעם הבלוע בעצם נפגם כאשר משרים את העצמות בסיד במשך 14-3 שבועות. ויש שפקפקו גם בהיתר זה, משום שכל החלבונים המופקים משרייה זו אינם נפגמים.²¹ אולם ניתן לייבש עצמות גם בדרך אחרת, מייבשים את עצמות הבקר זמן רב בשמש ומניחים לעצמות להישטף במי גשמים.

20. מובא בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ד בפתחה.

21. עיין במאמר סוד הג'לטין של הרב יהודה א. שרשבסקי, 'תהודת כשרות' אוגוסט 1995 עמוד 7.

עד כה לכאורה אפשר לראות שמעיקר הדין אין איסור בג'לטין המופק מעצמות יבשות, אלא אם העצמות נוקו בעזרת מים חמים, כיוון שאז יש טעם גדול לאסור, כפי שביארנו. למעשה, בימינו מציאות זו אינה קיימת כלל, שכן מביאים את העצמות היישר מן המשחטה כשהן עדיין לחות ויש עליהן שאריות בשר וכן יש בהן מוח. בנוסף, הרבה ג'לטין מופק משומן חזיר ועורות, ובהם אין כלל דיון להתיר מדין עצמות יבשות. עם זאת, הפוסקים דנו אם אולי יש להתיר גם מציאות זו משום ש'פנים חדשות באו לכאן'.

2. יצירה חדשה

הרא"ש במסכת ברכות²² דן במוסק. המוסק הוא מין בושם הבא מן החיה. יש אומרים שבא מזיעת החיה, ויש אומרים שבא מדם של חיה שמתקבץ בצווארה ואחר כך מתייבש ונעשה בושם, ונותנים אותו במאכל כדי להשביח את התבשיל. הרא"ש הביא שם את דעת רבנו יונה, שרצה לתת טעם להתיר ולומר שהחומר המופרש הוא 'פירשא בעלמא', ואף על פי שמתחילה היה דם, לא חוששים, כיוון שהולכים ב'תר השתא', וכיוון שעכשיו אין רואים דם, מותר.²³ רבנו יונה מביא ראיה לסברה זו מדבש שנפלה בו חתיכת איסור, אף על פי שהאיסור נימוח בתוך הדבש, כיוון שדרך הדבש להחזיר מה שנופל לתוכו להיות דבש, דנים אותו כמו דבש והוא מותר. הרא"ש שם מסיים שאפילו הראיה של רבנו יונה צריכה ראיה, ונראה שחולק על דבריו.

הרב עובדיה יוסף צ"ל בשו"ת 'יביע אומר'²⁴ צירף את היסוד של רבנו יונה בתור טעם נוסף להקל בג'לטין, וזו לשונו:

ולכאורה יש להוסיף עוד נימוק להתיר בנ"ד, הואיל ובתהליך התוצרת של הג'לטין מן העור והעצמות לאחר שנתייבשו היטב בשמש, במשך כמה חדשים, מערבים בהם מלחים כימיים וטוחנים אותם הדק היטב עד שנהפך הכל לאבק דק, ופנים חדשות באו לכאן עם התרכובת שבהם, יש לדמות דבר זה למ"ש רבינו יונה (הובא בהרא"ש פרק כיצד מברכין סי' לה), שהמוסק הניקח מתוך חיה ידועה שיש לה חטוורת בצווארה, ומתקבץ לשם תחלה כעין דם, ואח"כ נעשה מוסק שיש בו ריח טוב ונותן טעם לשבח בתבשיל ובמרקחות, יש טעם להתירו באכילה, משום, דפירשא בעלמא הוא, ואף על פי שמתחלה היה דם, אין לחוש לכך, דבתר השתא אזלינן, שהרי הדבש שנפלה לתוכו חתיכת איסור אף על פי שנימוחה בתוך הדבש, כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר שנופל

22. רא"ש, פ"ו סי' לה.

23. מהרא"ש משמע ששם החיה היא מוש"ק, אך במשנ"ב סי' רטז ס"ק ז משמע שהמוסק הוא בושם המופרש מאותה חיה, ושמה אינו מוזכר שם.

24. יביע אומר, ח"ח סי' יא.

לתוכו דבש, כדין דבש דיינין ליה ומותר, וה"נ אף על פי שמתחלה היה דם, כיון שיצא מתורת דם, בתר השתא אזלינן, הילכך אף על פי שנותן טעם לשבח בתבשיל ובמרקחות מותר. ע"כ. וזון מינה ואוקי באתרין

עם זאת, על קביעה זו של הרב עובדיה יוסף הרב יחזקאל אברמסקי חולק וקובע שאין לדמות כלל בין הג'לטין לסוגיה של 'פנים חדשות באו לכאן'.

דבר ברור הוא אשר הדזשעלטיין הנעשה מעצמות אינו יצירה חדשה שנשתנתה מחומר הראשון אלא חומר חדש לגמרי על ידי אמצעים כימיים. דזשעלטיין הוא אותו חומר עצמו שישנו בעצמות בעיקרן. וכל האמצעים הכימיים שמשתמשים בהם בתעשיית הדזשעלטיין, אינם באים אלא להפריד שאר חמרים שישנם בעצמות מחומר הדזשעלטיין, שלא יפסדוהו או שלא יגרעו את טיבו. וממילא אין כאן מקום למשא ומתן בהיתר הדזשעלטיין הנעשה מעצמות נבלות וטרפות על פי דברי רבנו יונה בדבש שנפל בו חתיכה של איסור.

עד כה ראינו שכאשר הג'לטין מופק מעצמות שיש בהן מוח, אין זה פשוט כלל להתיר מדין 'פנים חדשות באו לכאן', שהרי סוף-סוף הקולגן היה ונשאר, וכל התהליך היה כדי לבדד אותו מן העצם כדי שנוכל להשתמש בו בתעשיית המזון. אולם, עדיין יש לברר האם אפשר להתיר את הג'לטין, משום שכאשר הג'לטין עומד לבד, הוא אינו ראוי כלל למאכל אדם ואולי אף לא למאכל כלב. כאשר אנו באים לדון בעניין זה, אפשר לדון בכל דבר האסור באכילה – האם כאשר הוא נפסל ממאכל כלב, אפשר להתירו. בירור זה חשוב מאוד, משום שכיום בתהליך ייצור הג'לטין משתמשים לא רק בעצמות מבהמות טמאות, אלא גם בעור של הבהמות הטמאות כדוגמת החזיר ובשומן שלהן, כאמור.

3. עור שהתייבש כעץ

בעל 'שיבולי הלקט'²⁵ כתב שמותר למלא בחלב עור קיבה שהומלח כדין ונתייבש לגמרי, ואין כאן משום איסור בשר בחלב, משום שכאשר העור מתייבש, הרי הוא כעץ בעלמא, ואין בו שום לחלוחית בשר. הרמ"א²⁶ הביא את דברי ה'שיבולי הלקט' להלכה. הש"ך²⁷, שם, כתב שדין זה אינו רק בעור אלא בכל בני מעיים, ומכל מקום אין לעשות כן לכתחילה. הפתחי תשובה²⁸ הביא את דברי הש"ך וכתב שר' עקיבא איגר ביאר בתשובתו שלא עושים כן לכתחילה, אלא רק במקום שאין שישים כנגד האיסור. אבל אם יש שישים וכל

25. שיבולי הלקט, ח"ב סי' לד, והובאו דבריו בב"י, סי' פז סעי' י, ד"ה כתב.

26. רמ"א לשו"ע, יו"ד סימן פז סעי' י.

27. ש"ך, לשו"ע, שם, ס"ק לג.

28. פתחי תשובה לשו"ע, שם, ס"ק יט.

החשש הוא משום שאין מבטלים איסור לכתחילה, מותר אפילו לכתחילה. אולם בעל הי"ד אפרים²⁹ כתב בשם ה'כנסת הגדולה' שהעם נזהרים שלא לאכול גבינה שהושמה בתוך העור, אף על פי שהוא יבש כעץ.

היתר הרמ"א עוסק בעור בהמה טהורה שהומלח והוכשר כדין. האחרונים נחלקו האם היתר הרמ"א הוא דווקא בבהמה טהורה, שכיוון שלא היה עליה שם של איסור, אחר שהתייבשה כעץ אינה נחשבת בשר כלל ומותר להעמיד בה גבינה, ואילו חלקי בהמה טמאה, גם אחר שהתייבשו כעץ לא פקע מהם איסורם כיוון שמלכתחילה יש עליהם שם של איסור, או שמא היתר הרמ"א הוא גורף בין בבהמה טהורה ובין בבהמה טמאה.

כדי להבין את מחלוקת האחרונים יש להביא את מחלוקת התנאים העוסקת בהגדרת נבלה.

בגמרא במסכת עבודה זרה³⁰ נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון האם 'נותן טעם לפגם' אסור או מותר. דעת ר"ש ש'נותן טעם לפגם' מותר, וטעמו מבואר בגמרא:

ור"ש מאי טעמא ('נותן טעם לפגם' – מותר)? דתניא: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך - כל הראויה לגר קרויה נבילה, שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה. ור"מ (מדוע ר"מ אינו לומד מפסוק זה להתיר 'נותן טעם לפגם')? ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא. ור"ש? סרוחה מעיקרא לא צריכא מיעוטא, עפרא בעלמא הוא.

נמצאנו למדים שלדעת ר"ש המדד לאסור מאכל משום נבלה הוא האם המאכל ראוי לאכילה או שאינו ראוי. ואם אינו ראוי, אפילו אם בעבר היה ראוי, האוכלו אינו עובר על איסור אכילת נבלה. לעומת זאת, ר"מ חולק על ר"ש וסובר שרק דבר שמלכתחילה לא היה ראוי לאכילה, אינו בגדר נבלה, אבל דבר שהיה ראוי, אף שעכשיו אינו ראוי, לא פקע ממנו איסורו.

לדעת הש"ך³¹ משמע שאפילו בשר שהתייבש כעץ, אין בו איסור, והטעם הוא שאנו פוסקים כר"ש, שנבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה אפילו אם נסרחה אחר כך. אולם דעת ה'פרי מגדים'³² שאם נפסד האוכל מאכילת אדם לגמרי – מותר מן התורה, אבל אסור מדרבנן, ואסור לאכול דווקא כשהוא 'בעין', אבל בתערובת מותר.

29. יד אפרים לשו"ע, יו"ד סי' פז סעי' י.

30. עבודה זרה סז ע"ב.

31. על פי הבנת הפ"ת, סימן פז ס"ק כא.

32. שער התערובות חלק שלישי פרק ו.

ה'נודע ביהודה'³³ סובר שאין ללמוד מן ההיתר 'להעמיד' חלב בקיבה של בהמה שהתייבשה כעץ לעניין כל נבלה, משום שההיתר לאכול דבר שנפסל ממאכל אדם הוא רק אם המאכל נפסל לפני שהגיע לכלל איסור (כגון קיבת בהמה טהורה – היא מותרת בפני עצמה, ורק אחר ש'מעמיד' בה חלב היא נאסרת, ואם התייבשה לפני ש'העמידו' בה חלב, אינה אוסרת את החלב), אבל אם הדבר היה אסור מחמת עצמו לפני שנפסל ממאכל אדם – אסור באכילה אפילו אחר שנפסל ממאכל אדם. אולם, גם לדעת ה'נודע ביהודה', כל האמור הוא רק כאשר נפסל הדבר ממאכל אדם בלבד, אבל אם נפסל גם ממאכל כלב, גם ה'נודע ביהודה' מודה שפקע ממנו שם איסור.³⁴

על פי יסוד זה, שכל דבר הנפסל ממאכל כלב אינו אסור באכילה, דן הרב צבי פסח פרנק³⁵ להתיר את הג'לטין, וזו לשונו:

המורם מכל הנ"ל, שאם האבק שנתייבש הוא נפסל מאכילת אדם בלבד, זה תלוי במחלוקת הפוסקים, להש"ך מותר, ולדעת ה'נודע ביהודה' אסור, אולם אם הוא נפסל גם מאכילת כלב, לדברי הכל פקע ממנו שם האיסור אעפ"י שנפסל אחר שכבר חל עליו האיסור, כמבואר שם בנוב"י, עיין שם. ואבק זה אפשר דנפסל גם מאכילת כלב ושום בעל חי לא יאכלנו ופקע ממנו שם האיסור וא"כ אין לאסור התערובות ואת זה צריך כת"ר לברר, אולי יעשה זה ע"י בקי באומנות החעמיה/הכימיה, או על ידי רופא מומחה שיהיה בקי לשער אם זה נפסל גם מאכילת כל בע"ח או לא. ועד שיברר כת"ר אין להורות היתר בדבר זה, אבל לצאת במחאה בדבר שהרבים כבר הורגלו ולא ישמעו אינו כדאי מכמה טעמים.

היאגרות משה'³⁶ דן גם הוא בעניין דבר שנפסל ממאכל כלב ומכריע שאף על פי שיש שלב שבו הג'לטין אינו ראוי לאכילה, אין זה מתירו, משום שכל פסילתו מאכילה היא כדי לאכלו לבסוף במצב טוב יותר, וזו לשונו:

33. שו"ת נודע ביהודה, מהדורא קמא יו"ד סימן כו.

34. עיין בשו"ת הר צבי, יו"ד סימן פג, שמביא את הסוגיה באריכות ולמסקנה כותב שאפשר שאבקת הג'לטין נפסלה ממאכל כלב ואינה אוסרת את התערובת, אך יש לבדוק דבר זה על ידי בקי באומנות הכימיה או על ידי רופא מומחה שיהיה בקי לשער אם אבק זה נפסל גם מאכילת כל בע"ח או לא.

35. שו"ת הר צבי, יו"ד סי' פג.

36. שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ב סי' כג, ועיין גם בשו"ת מנחת יצחק, ח"ה סי' ה סעיף לח, שכתב לאסור את הג'לטין גם כן מן הסיבה שבסופו של תהליך הג'לטין הופך להיות ראוי למאכל ומשבחו.

אבל יש לדון מטעם אחר לפ"מ שאמר כתר"ה דנעשו אינם ראויים לאכילה, שלכן אף שמצד הבשר עצמו אם נעשה אינו ראוי לאכילה והוא בשר איסור לא היינו מתירין, משום דאולי כיון שמה שנפסל מאכילה הוא מצד הכנתם בזה לאוכל יותר טוב כשהדזעלאטין לא נבטל משם אוכל ואסור עתה כשהוא ראוי וטוב לאכילה, ויש קצת לדמות זה לפגם בתחלה וסופו להשביח שאסור.

גם בעל השו"ת ימנחת יצחק³⁷ דן לאסור אף כאשר הג'לטין נפסל ממאכל כלב, כיוון שאף כאשר מאכל נפסל ממאכל כלב, כל זמן שאפשר לתקן בו אוכלים אחרים, אסור מן התורה, וזו לשונו:

ועוד י"ל בכ"ז, מטעם שכתב החו"ד אף לשיטתו, ליישב מה דקשה מחמץ שאסור בפת שעיפשה (בפ' אלו עוברין) אף שנפסל מאוכל אדם, דהוא מטעם דראוי לחמץ בו עיסות אחרות, וכל שעדיין ראוי לאוכל, או לתקן בו אוכלים אחרים, ועומד לכך אסור מדאורייתא, ומה"ט שמרים שחמצו עיסה אסורה, אף דשמרים אינן ראויים לאכילה.

ככלל, צריך לבחון למה התכוונו המתירים משום שנפסל ממאכל כלב. האם כוונתם הייתה שנפסל בתהליך הייצור, כיוון שמעורבים חומרים חריפים רבים שהופכים את המאכל לבלתי נסבל לאכילה כגון סיד וכדו' או שכוונתם לחומר גלם הסופי שכל עוד הוא עומד לכד ולא הושם במאכל אחר שהתוצר הסופי של המאכל אינו ראוי לאכילת כלב. אם נאמר שכוונתם הייתה לתוצר הסופי, בהיתר זה אנו מתירים מאות ואולי אלפי חומרי גלם שבתור חומרי גלם הם פגומים לגמרי או שהם חסרי טעם כלל וכלב לא יאכלם, לדוגמה, אבקת אפייה, אבקה להכנת פודינג, שמן שבתהליך הייצור שלו משתמשים בבנזין ועוד ועוד. אך אם נאמר שהכוונה לתהליך הייצור, הרי שהיום תהליך הייצור שונה לחלוטין, ואין משתמשים באותם חומרים שהשתמשו בעבר. אם כן, ייתכן לומר שבתהליך הייצור של היום אין הג'לטין נפסל ממאכל כלב, ונמצא שגם היתר זה אינו קיים היום.³⁸

ג. סיכום ומסקנות הלכתיות

ראינו שכל חומר ש'מעמיד' מאכל, אם מדובר בחומר אסור, אינו בטל אפילו באלף, וכל המאכל אסור. כאשר החומר האסור מופק מעצמות יבשות לחלוטין, מעיקר הדין נראה

37. שו"ת מנחת יצחק, ח"ה סי' ה.

38. עי' ב'אמונת עתיך' 98 (תשע"ג), עמ' 143, בהערותו של הרה"ג יעקב אריאל. הוא סובר שאנו הולכים לפי התוצר הסופי, ואף שהעצמות היו לחות, בסוף התהליך הג'לטין אינו ראוי לאכילת כלב; משום כך ההיתר בעינו עומד. ועיין ב'אמונת עתיך' 99 (תשע"ג) עמ' 152, בתגובתו של הרה"ג אליקים לבנון, שהולכים לפי התהליך, ומשום כך אין שום היתר לאכול ג'לטין שאינו כשר.

שאינן המאכל נאסר באכילה, אולם יש לברר כיצד ייבשו את העצמות ואם אכן השתמשו בעצמות יבשות. כאשר השימוש נעשה בעצמות לא יבשות או בעורות בהמה וכדו', גם אם נאמר שהג'לטין נפסל למאכל כלב, ראינו שיש דעות האוסרות משום שכל מטרת פסילתו ממאכל כלב הוא כדי לשפר מאכלים אחרים.

1. כיום רוב הג'לטין המופק בעולם הוא מחזירים (כ-46%).

2. אין כלל שימוש בעצמות יבשות לחלוטין, שזה היה ההיתר העיקרי שנשען עליו בשו"ת אחיעזר והגר"י אברמסקי.

3. על פי הוראות הרבנות הראשית, נאסר השימוש בג'לטין לא כשר. כיום חברות המזון בארץ המשתמשות בג'לטין, משתמשות בג'לטין המופק מדגים כשרים (על אף שג'לטין הדגים שונה מאוד בתכונותיו מג'לטין הבהמות).

4. במאכלים בעלי כשרויות מחו"ל ייתכן שמשתמשים בג'לטין שמקורו מבהמות לא כשרות. הם מסתמכים על ההיתר של 'פנים חדשות באו לכאן'. לדוגמה, יש סוכריות גומי בצורת נחשים ובהם מצוי מאוד שימוש בג'לטין. בכשרויות מחו"ל יש לברר מה מקור הג'לטין.

5. כיוון שהוראת הרבנות הראשית היא שיש לצרוך רק ג'לטין המופק מבהמות כשרות שנשחטו כדת וכדין או מדגים, אפשר להבין שמרבית הפוסקים לא רצו להקל בהיתר 'פנים חדשות באו לכאן', ולכן כך ראוי לנהוג למעשה ולא להקל באכילת הג'לטין. חטיפים המיובאים מחו"ל ומכילים ג'לטין המופק מבהמות טמאות לא יקבלו את אישור הרבנות הראשית לישראל.³⁹

6. לפעמים תרופות מכילות ויטמין אי. ויטמין זה הוא שומני, וכדי לעשות ממנו גוש מוצק, יש פתרון שנקרא מיקרוקפסולציה – לוקחים ויטמין אי ובטכניקה מסוימת הופכים אותו לכדוריות קטנטנות בעלות ציפוי, ציפוי זה עשוי ג'לטין. ברכיבי התרופות כתובים חומרים פעילים ולא פעילים, אבל הג'לטין הזה אינו כתוב. לכן מי שמקפיד לצרוך ג'לטין כשר, כאשר הוא צורך תוסף מזון⁴⁰ שמכיל ויטמין אי, עליו לצרוך תוסף מזון בעל הכשר.

39. יש גופי כשרות מחו"ל שמצהירים שאינם משתמשים בג'לטין המופק מבהמות טמאות, אלא רק בג'לטין מדגים או מבהמות שנשחטו כדת וכדין, לדוגמה ה-ou, בד"ץ מנצ'סטר, ok, איגוד הרבנים, star-k. גופי כשרות שלא הזכרתי, אין המשמעות שהם משתמשים בג'לטין המופק מבהמות טמאות, אלא פשוט לא הצלחתי לברר.

40. שלא כתוסף מזון, בתרופה יש הרבה מקום להקל, משום שמדובר בחולה שאין בו סכנה, ולפי רוב הפוסקים מותר לו לצרוך תרופה שאין בה הנאה של טעם טעים.

בנוסף לכך, לפעמים יש ג'לטין בתוך טבלייה לשם הדבקה. לפעמים מדובר בטבליות מציצה בעלות טעם, ויש לברר אם התרופה מכילה ג'לטין.

תרופות רבות עטופות בכמוסות, והללו עטופות בג'לטין. כמוסות אלו בעייתיות גם לחולה שאין בו סכנה, שהרי אפשר לפתוח את הכמוסה וליטול את התרופה בלי הכמוסה. לדוגמה 'מוקסיפן', העטיפה שלו עשויה מג'לטין. האם צריך לפתוח את הכמוסה ולהוציא את התרופה? למעשה אפשר להקל, כיוון שאפשר לומר שכמוסה זו יצאה לגמרי מגדר מאכל, ועוד שמדובר בחולה שאין בו סכנה, ואף על פי שאפשר להפריד בין הכמוסה לתרופה, מכל מקום מנהג העולם לא לעשות כן⁴¹.

41. ועיין בספר גנזי שערי ציון עמוד מא שהוראת החז"א בג'לטין היתה לאיסור, אך לעניין רפואה אין צורך להחמיר.